

NESKLADJA MED POKLICNOETIČNIMI IN PRAVNIMI NORMAMI PRIMER ITALIJSKE ZAKONODAJE

Ključne besede: ugovor vesti, umetna prekinitve nosečnosti, umetna oploditev, medicinska sestra.

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljena pravica ugovora vesti v italijanski zakonodaji, glavni vzroki za ugovor vesti v zdravstvu ter deontološko načelo, ki zagotavlja pravico do ugovora vesti pri medicinskih sestrah. V osrednjem delu prispevka sta podrob-

Uvod

Ugovor vesti temelji na razhajanju med moralnimi in pravnimi normami. Oseba se odloči za ugovor vesti, ko je primorana izpolniti pravno obveznost, ki ni v skladu z njej lastnimi etično-moralnimi, verskimi ali filozofskimi načeli. Pomembna značilnost ugovora vesti je prevzemanje odgovornosti za civilne in kazenske posledice, ki iz ugovora izhajajo. Ugovor vesti je prisoten na različnih področjih (npr. pri služenju vojaškega roka, v zdravstvu). Gre za pravico, določeno z zakonom in različnimi deontološkimi kodeksi (Albertini, 2008). Ugovor vesti je v italijanski zakonodaji prisoten že od združitve Italije v 60-ih letih 19. stoletja, ko se je pojavila problematika ugovora vesti pri služenju vojaškega roka. Od združitve Italije do konca prve svetovne vojne je bilo preko milijon primerov ugovora vesti, proti katerim je ukrepalo vojaško sodišče. Že v 40-ih letih 20. stoletja je bil zakon zastavljen tako, da je vojakom omogočal ugovor vesti, v prakso pa je ugovor vesti bil vpeljan šele leta 1972 z uzakonitvijo nadomestnega služenja vojaškega roka (Albesano, 1993; Viola, 2010). V zdravstvu se je ugovor vesti pojavil s sprejetjem zakonov, ki so v nasprotju z etičnimi, verskimi in moralnimi načeli posameznikov. To so zakoni, ki obravnavajo umetno prekinitve nosečnosti (Norme, 1978), umetno oploditev (Norme, 2004), spremembo spola, prisilno hranjenje in hidriranje pacientov v terminalni fazi, prijavo priseljencev, ki ne izpolnjujejo pogojev za bivanje v Italiji, rabo staminalnih celic, genetsko manipuliranje in kontracepcijsko sterilizacijo.

Nesoglasja zaradi ugovora vesti obravnava tudi Etični kodeks medicinskih sester Italije. Slednji določa, da mora medicinska sestra v primeru, ko se njena osebna verska in moralna prepričanja ne skladajo s pravili ravnanja, ki jih določa zakon, poiskati primerno rešitev tako, da uveljavi svojo pravico do ugovora vesti (Il Codice, 2009).

V praksi zdravstvene nege so neskladja med poklicno-etičnimi in pravnimi normami pogosta in posledično prihaja do uveljavljanja ugovora vesti. Cilj prispevka je predstaviti možnosti ugovora vesti medicinskih sester, kot jih definirata italijanska zakona 194/1978 in 40/2004 ter identificirati morebitna protislovja. Za opis primera smo izbrali Italijo kot državo z izrazito katoliško tradicijo.

Ugovor vesti zdravstvenega osebja in italijanski zakon 194/1978

Zakon 194/1978 predvideva umetno prekinitve nosečnosti do devetdesetega dne od spočetja v primeru, ko bi nosečnost,

neje predstavljena italijanska zakona, ki obravnava možnost ugovora vesti zdravstvenih delavcev: prvi obravnava področje umetne prekinitve nosečnosti (194/1978), drugi umetno oploditev (40/2004). Preučena je bila italijanska zakonodaja in ostala relevantna literatura s tega področja. V obeh obravnavanih primerih lahko pride do razhajanja med individualnimi moralnimi in religioznimi vrednotami medicinskih sester in zakonom. V tem primeru je ugovor vesti zakonsko upravičen.

porod in materinstvo predstavljali nevarnost za fizično in psihično zdravje ženske iz ekonomskih, socialnih, družinskih razlogov in zaradi okoliščin spočetja ter zaradi predvidevane malformacije zarodka. Zakon izjemoma dovoljuje umetno prekinitve nosečnosti tudi po devetdesetih dneh vse do petega meseca nosečnosti, če nosečnost in porod predstavljata resno nevarnost za žensko. Pri tem mora biti dokazana relevantna anomalija zarodka oziroma fizična ali psihična ogroženost zdravja ženske zaradi nosečnosti in poroda. Pri mladoletni ženski odločitev o umetni prekinitvi nosečnosti sprejme odgovorna oseba ali sodišče za mladoletne. Zakon prav tako določa, da ima ženska, ki otroka ne želi obdržati, pravico pustiti otroka v oskrbo v bolnišnici in pri tem ostati anonimna (Norme, 1978).

Posameznik, ki se pri svojem delu srečuje z umetno prekinitvijo nosečnosti, vendar to dejanje ni v skladu z njegovo vestjo, ima pravico do ugovora vesti (Šelih, 2001). Italijanski zakon 194/1978 določa pravico do ugovora vesti pod naslednjimi pogoji:

- ugovor vesti je upoštevan, če je oddan v zakonsko določenem roku;
- svojo odločitev mora posameznik poslati pokrajinskemu zdravniku in zdravstvenemu vodji ustanove v roku enega meseca po profesionalni rehabilitaciji oziroma po zaposlitvi v ustanovi, ki umetno prekinitve nosečnosti izvaja;
- kdor v zakonsko predpisanem roku ni posredoval svoje odločitve, lahko to opravi naknadno, vendar v tem primeru postane odločitev veljavna šele po enem mesecu;
- tudi posameznik, ki se odloči za ugovor vesti, lahko izjemoma sodeluje v postopku umetne prekinitve nosečnosti, če je pacientka v življenjski nevarnosti;
- kdor se odloči za ugovor vesti in se kljub temu po svoji volji udeleži postopka umetne prekinitve nosečnosti, izgubi pravico do ugovora vesti (Norme, 1978).

Ugovor vesti zdravstvenega osebja in italijanski zakon 40/2004

Zakon 40/2004 definira umetno oploditev kot skupek kirurških medicinskih aktivnosti, namenjenih reševanju reproduktivnih problemov, ki izvirajo iz sterilnosti ali neplodnosti posameznika, ko ni več nobene učinkovite metode za odpravljanje vzrokov sterilnosti in neplodnosti. Italijanska država podpira raziskave za odkrivanje patoloških, psiholoških in socialnih vzrokov sterilnosti in neplodnosti ter

intervencije, ki bi te probleme rešile v spoštovanju do vseh soudeleženih, vključno s spočetim bitjem. Možnost umetne oploditve lahko izkoristijo polnoletni pari različnega spola, ki morajo biti ali poročeni ali živeti v izvenzakonski skupnosti. Prepovedana je evgenika, tj. psevdodisciplina, usmerjena k izpopolnjevanju človeške vrste preko selekcije in »promocije« telesnih in duševnih značilnosti, ki se štejejo za pozitivne (pozitivna evgenika), in preko odstranitve negativnih značilnosti (negativna evgenika) (Ciceri, 2009). Prepovedano je tudi krioshranjevanje zarodkov (t.i. hibernizacija zarodkov v tekočem dušiku, kar zagotovi varno shranjevanje genetskega materiala), čeprav omenjeni postopek lahko koristi pri zmanjševanju števila odvečnih zarodkov, ki nastanejo med umetno oploditvijo (Crioconservazione, 2009). V Italiji je izjemoma dovoljeno začasno krioshranjevanje zarodkov le v posebnih primerih (npr. zaradi zdravstvenih težav ženske v postopku umetne oploditve, ki niso bile predvidljive v času oploditve) (Norme, 1978).

Skladno z zakonom se lahko medicinska sestra oziroma drugi zdravstveni delavec odloči za ugovor vesti in tako odkloni svoje sodelovanje pri postopku umetne oploditve. Svojo odločitev mora sporočiti vodstvu lokalne zdravstvene enote in enako kot v prejšnjem primeru le-ta začne veljati mesec dni od oddaje vloge za ugovor vesti. Ugovor velja le za specifične in neposredne postopke umetne oploditve, ne pa tudi za intervencije pred in po postopkih umetne oploditve (Norme, 2004).

Razprava

Pri umetni prekinitvi nosečnosti (zakon 194/1978) gre za uničenje človeškega zarodka. Torej je z vidika posameznika, ki se odloči za ugovor vesti, to umor. Italija je država z izrazito katoliško in v družino usmerjeno tradicijo, kar vsekakor vpliva na moralno-etične vrednote medicinskih sester in drugih zdravstvenih delavcev. Zato tudi ne presenečajo podatki, da se je leta 2008 v Italiji za ugovor vesti odločilo 45,6 % medicinskih sester (Arachi, 2008). Zanimivo je, da je omenjeni delež v južnem delu Italije kar za 10 do 15 % večji kot v severnem delu države. Zakon 194/1978 zahteva določeno skladnost pri etičnih odločitvah, saj v primeru namerne kršitve ugovora vesti predvideva razveljavitev posameznikove predhodne opredelitve (Albesano, 1993).

Zakon o umetni oploditvi (40/2004) je v nasprotju z etičnim načelom o nesprijemljivosti spočetja zunaj materinega telesa. Poleg italijanskega zakona 194/1978 je to edini zakon, ki v zdravstvu eksplicitno dovoljuje možnost ugovora vesti (Obiezione, 2009). To seveda ne pomeni, da ugovor vesti v drugih etično spornih situacijah ni dovoljen, saj deontološki kodeks medicinskih sester opravičuje ugovor vesti pri vseh kršitvah etičnih, moralnih ali filozofskih načel v zdravstvu (Il Codice, 2009). Za razliko od zakona 194/1978 je ugovor vesti, kot ga opredeljuje zakon 40/2004, v praksi zelo malo uporabljen (Obiezione, 2009). Toda ker zakon 40/2004 za umetno oploditev in klinične raziskave zarodka predstavlja velike ovire, je slednji v središču razprav, sproženih s strani liberalnih političnih strank. Tako je bil v Italiji leta 2005 izveden referendum, ki bi omenjene ovire odpravil, vendar je bil neuspešen. Ne glede na zakonodajo, ki določa možnost ugovora vesti, pa zdravstveni delavec navkljub izraženemu ugovoru vesti mora sodelovati v postopkih pred in po umetni oploditvi (Norme, 1978). Slednje kaže na neskladje pri upoštevanju etične odločitve posameznika.

Zaključek

V zakonu 194/1978 se ne pričakuje bistvenih sprememb. Spreminjajo pa se stališča zdravstvenega osebja, saj se le-to v vedno večjem številu odloča za ugovor vesti. Zakon 40/2004 postavlja omejitve pri izvajanju umetne oploditve, in sicer predvsem pri kliničnem raziskovanju. Menimo, da so zaradi bolj liberalne italijanske politike na tem področju možne spremembe. Ugovor vesti je pri zakonu 40/2004 zelo malo uporabljen, vendar predvidevamo, da bi morebitne spremembe zakona prav tako povzročile povečanje števila ugovorov vesti.

Možen predlog za nadaljnje raziskave je izpeljava ankete v italijanskih bolnišnicah s ciljem ugotoviti dejansko stanje na področju ugovora vesti. Predvsem bi bilo zanimivo ugotoviti, pri katerih etičnih problemih je ugovor vesti med samimi medicinskimi sestrami najbolj razširjen ter koliko se njihova etična odločitev dejansko upošteva.

Literatura

1. Albertini F. Il nuovo codice deontologico: I valori della professione infermieristica. Bologna: Alma mater studiorum, Università di Bologna; 2008: 23–35.
2. Albesano S. Storia dell'obiezione di coscienza in Italia. Treviso: Santi Quaranta; 1993: 78–103.
3. Arachi A. Aborti in calo, crescono gli obiettori. 2008. Dostopno na: http://www.corriere.it/cronache/08_aprile_23/aborto_obiettori_36cede76-1101-11dd-b319-00144f486ba6.shtml (18. 12. 2009).
4. Ciceri M. Eugenetica - eugenetica. Dostopno na: <http://www.tesionline.it/default/glossario.jsp?GlossarioID=1999> (18. 12. 2009).
5. Crioconservazione. Firenze: Istituto Toscano Tumori. Dostopno na: <http://www.ittumori.it/ITA/cura/crioconservazione.shtml> (18. 12. 2009).
6. Il Codice deontologico dell'infermiere. Roma: Federazione Nazionale Collegi Infermieri; 2009: capo II., articolo 8. Dostopno na: <http://www.ipasvi.it/professione/content.asp?ID=19> (9. 12. 2010)
7. Norme in materia di interruzione volontaria di gravidanza: legge 194/1978. Roma: Parlamento della Repubblica Italiana, Gazzetta Ufficiale; 1978.
8. Norme in materia di procreazione medicalmente assistita: legge 40/2004. Roma: Parlamento della Repubblica Italiana, Gazzetta Ufficiale; 2004.
9. Obiezione di coscienza di fronte alla legge 40. Comitato Verità e Vita. Dostopno na: http://www.comitatoveritaevita.it/pub/nav_Obiezione_di_coscienza_di_frente_alla_Legge_40.php (18. 12. 2009).
10. Šelih A. Razhajanja med poklicnoetičnimi in pravnimi normami (teze). Zdrav Vestn. 2001;70(9):463-4.
11. Ulla F. L'obiezione di coscienza come diritto. D&Q. 2010;9:169-85. Dostopno na: http://www.unipa.it/~viola/Obiezione_di_%20coscienza.pdf (9. 12. 2010)

Kim Grudina, študent zdravstvene nege,
e-pošta: kimgrudina@gmail.com

dr. Boštjan Žvanut, univ. dipl. inž. el., viš. pred.

mag. Irena Trobec, viš. med. ses., prof. zdr. vzg.,
viš. pred.

vsi: Univerza na Primorskem, Visoka šola za zdravstvo,
Izola